

พัฒนาการเครื่องแต่งกายชาวล้านนา (ไทวน)

มานพ มานะแหม*

หากกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาวเหนือ ก็มักจะกำหนดพื้นที่ 8 ภูมิภาคเหนือตอนบน เพราะมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาของกลุ่มชนที่มีความเชื่อมโยงถึงกัน ในเกือบทุกๆ ด้านไม่ว่าจะด้วยความเชื่อ ประเพณี และการปกครอง จากสภาพทางภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ เป็นปัจจัยให้ดินแดนบริเวณนี้เติบโตขึ้นมาอย่างบริสุทธิ์และเข้มแข็ง มีภาษา วัฒนธรรมและประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลให้วิถีชีวิตในสังคมมีความสมดุลเรียบง่าย ผู้คนมีน้ำใจและอัธยาศัยอันดี มีความเป็นมิตรไมตรีกับทุกคนที่มาเยือนจนได้รับการขนานนามว่าเป็นดินแดนถิ่นไทยงาม หรือรู้จักกันดีในอีกนามหนึ่งว่า “ล้านนาไทย”

ล้านนาหรือ ล้านนาไทย เป็นคำที่ใช้เรียกอาณาบริเวณเมืองต่างๆ ที่อยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งมีวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนบางส่วนของประเทศเพื่อนบ้านอันประกอบไปด้วย พื้นที่ของสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพพม่า ตอนเหนือของประเทศลาว และในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยทั้งหมด กลุ่มชาวไทยต่างๆ นั้นประกอบไปด้วย

กลุ่มชนชาวไทยลื้อ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสิบสองปันนาหรือเมืองเชียงรุ่ง ปัจจุบัน คือพื้นที่ซึ่งอยู่ตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน

ชาวไทเงิน อาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำเงินหรือออกเสียงว่าจิ้น มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงคอง ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่ที่อยู่ในเขตประเทศสหภาพพม่า

ชาวไทยใหญ่ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองตองกั ปัจจุบันอยู่ในประเทศสหภาพพม่า นอกจากนี้ ในประเทศไทยก็มีชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชาวไทลาว มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวงพระบางหรือเมืองเชียงทอง ปัจจุบันคือพื้นที่ในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ชาวไทยวน คือชาวไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีศูนย์กลาง อยู่ที่เมืองเวียงพิงก์หรือเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา ได้มีการอพยพกลุ่มคนไทล้านนาต่างๆ เหล่านี้ให้มาอาศัยอยู่ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือกระจายกันออกไป โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการคัดสรรเอาช่างฝีมือและกลุ่มคนที่มีความสามารถเชิงช่างเข้ามาอาศัยอยู่มากมาย เช่น ชุมชนวัวลายและนันทาราม ก็จะเป็นกลุ่มชาวไทยวน

*อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ซึ่งมีฝีมือทางการทำเครื่องเงินและเครื่องเงินที่ประณีตสวยงาม หรือชุมชนวัดป่าเป้า ก็จะเป็นกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่มีฝีมือเชิงช่างด้านการแกะสลักทั้งโลหะและกระดาศ ส่วนชาวไทลื้อจะพบมากทางอำเภอสันกำแพง ซึ่งมีชื่อเสียงเรื่องงานหัตถกรรมมากมาย จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวล้านนาอันหลากหลายนั้น ต่างก็แสดงให้เห็นว่า ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น มักจะมีความคล้ายคลึงกัน และมักจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตอย่างแนบแน่น ตลอดถึงงานสร้างสรรค์ทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ประเพณีการแต่งกาย โดยเฉพาะ สุภาพสตรีนั้นจะมีความประณีตพิถีพิถัน จนเป็นที่เลื่องลือในความงาม และคงความเป็นเอกลักษณ์ได้เป็นอย่างดี

ไทลื้อ ไทลาว ไทใหญ่ ไทจีน ไทขวน

การแต่งกายของชาวล้านนาแม้จะเป็นชนกลุ่มใดก็ตาม ก็จะมีลักษณะ ร่วมกันอยู่ คือมักจะประกอบด้วยเครื่องนุ่ง และเครื่องห่ม ซึ่งแม้ว่าเวลาจะผ่านเลย นับตั้งแต่สมัยของพญามังรายมาจนถึงสมัยพระเจ้ากาวิละก็ตาม ย่อมจะมี ลักษณะที่ไม่ต่างกันมากนัก ไม่ว่าจะเป็นผ้าที่ทอขึ้นในท้องถิ่นและการใช้งาน ทั้งในแง่ของวัสดุ และเทคนิคการทอ ก็มีความคล้ายคลึงกัน ส่วนการแต่งกาย ของชายและหญิงชาวล้านนาที่จะยกตัวอย่างในครั้งนี้ ส่วนมากจะเป็นการแต่งกาย ของชาวล้านนาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นกลุ่มชาวไทยวน ที่อาศัยอยู่ในศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาและ มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จากภายนอกค่อนข้างสูง เครื่องแต่งกาย ก็เช่นเดียวกัน ถือเป็นวัฒนธรรมที่มี เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มและมีการ ปรับเปลี่ยนตัวมันเองไปตามกระแสของสังคม อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น พัฒนาการ ของเครื่องแต่งกาย ในแต่ละช่วงยุค จึงเปรียบประดุจเครื่องบันทึกความเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน

เครื่องนุ่งห่มสตรี

เนื่องจากฤดูกาลเมืองเหนือทำๆไปแบ่งออกเป็น 3 ฤดู ซึ่งตอนกลางวันมักจะร้อน หรือร้อนขึ้น ดังนั้น การเปลือยอกของหญิงและชายจึงเป็นเรื่องธรรมดาในอดีต อย่างสตรีทำๆไป อาจจะมีเพียงผ้าสีอ่อนเนื้อบางเบายาวประมาณ 2 เมตร และมีวิธีใช้หลายวิธี เช่น การพันผ้าหรือปิดอก หรือ ใช้คล้องคอ แล้วย้วยชายผ้าไว้ด้านหน้าหรือคล้องทิ้งชายไปด้านหลัง และบางครั้งก็จะใช้วิธีห่มเฉียงแบบห่มสไบ เรียกว่าสะห้วยแหล่ง หรือเบี่ยงบ้ายขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้แต่ง

เมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูหนาวซึ่งอากาศเย็นในช่วงเช้า ทั้งหญิงและชายก็จะใช้ผ้าห่ม (ผาคูลม ไหล) จะเป็นผ้าฝ้ายทอมือเนื้อหนาผืนกว้างและยาวประมาณ 2 เมตร หากผ่าน การใช้งาน ที่ยาวนาน เนื้อผ้าฝ้ายก็จะขยายตัวเกิดความนุ่ม ทำให้รู้สึก อบอุ่นมากยิ่งขึ้น ส่วนการสวมเสื้อ คนล้านนาในพื้นที่ต่างๆ ก็นิยมสวมใส่เมื่อยามมีงานพิธีหรืองานบุญสำคัญ ซึ่งลักษณะด้านเทคนิคการตัดเย็บจะไม่มีอะไรที่ซับซ้อน โดยมากจะตัดเย็บจากผ้าฝ้ายทอมือ สีขาวล้วน ซึ่งเป็นสีของผ้าฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง ส่วนรูปแบบของเสื้อนั้น มีหลายแบบด้วยกัน คือ เสื้อคอกลม ตัวหลวม แขนกระบอกต่อแขนต่ำ ผ่าอกตลอด ผูกเชือกหรือติดปุ่มด้อมเตี้ย (กระดุมแป้น) มีกระเป๋าทิ้งสองข้าง เสื้อคอกลมตัวหลวม แขนกระบอก ต่อแขนต่ำ ผ่าครึ่งอกติดปุ่มด้อมเตี้ย เสื้อชั้นใน ถ้าเป็นผู้ใหญ่จะเป็นเสื้อคอกลมต่ำ เว้าแขน เข็บห้าตะเข็บ (ด้านหลังแยกเป็นสามเกล็ด) เป็นเสื้อพอดิตัว เสื้อชั้นในไม่มีแขน เรียกว่าเสื้ออก หรือเสื้อบ่าห้อย มีวิธีเข็บเหมือนกับเสื้อห้าตะเข็บ บางครั้งเมื่อแต่งตัวไปวัด ผู้สูงอายุจะสวมเสื้ออกแล้วใช้ผ้าห่มห่มเฉียงบ่าทับอีกทีหนึ่ง

สำหรับเด็กหญิงสาว เสื้อชั้นในจะเป็นเสื้อบ่าห้อย ซึ่งตัดเย็บต่างจากเสื้อห้าตะเข็บ คือตัวหลวม จีบहांๆ ทั้งด้านหน้าด้านหลัง แล้วย้วยพาดอก หรือต่อขอบตัวเสื้อด้านบน ส่วนแขนใช้ผ้าผืนตรง กว้างประมาณหนึ่งนิ้วครึ่ง หรืออาจจะใช้เส้นด้ายจึงให้มีขนาด เท่ากับแผ่นผ้า แล้วย้วยติดกับตัวเสื้อก็ได้

ส่วนการแต่งกายท่อนล่าง ในกลุ่มของสตรีนั้นเราจะเรียกว่าการนุ่งขึ้น หรือสวมใส่ผ้าถุง ลักษณะของผ้าขึ้นถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสามารถบ่งบอกถึงแหล่งกำเนิดและที่มา ของกลุ่มชนได้ โดยสังเกตจากสีสัน ลวดลาย และโครงสร้างที่ปรากฏ ไปบนผืนผ้า สิ่งนี้ถือเป็นลักษณะพิเศษของผ้าขึ้นซึ่งต่างจากเครื่องแต่งกายของบุรุษที่จะมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ในการนุ่งผ้าถุงนั้น จะมีทั้งในแบบที่ทับจากซ้ายทับขวา และทับจากขวาทับซ้าย หรือ ไม่ทับทั้งซ้าย

และชาวเขามาอยู่ตรงกลาง ผ่าที่ไชนงอาจจะ ทอขึ้น จากฝ้ายทั่วๆไป หรือทอขึ้น จากไหมชั้นดี ซึ่งบางครั้งอาจจะสอดแทรกเทคนิคพิเศษต่างๆ เข้าไป เช่น เทคนิคยก จก ชิด ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับกะละ เทศะ และโอกาสของการนำไปใช้

องค์ประกอบของชิ้นจะมีอยู่ 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่

หัวชิ้น คือส่วนของผ้านำมาต่อจากตัวชิ้น ด้านบนเมื่อเวลานุ่งจะอยู่ บริเวณเอวกว้างประมาณหนึ่งคืบ มักจะใช้สีขาวหรือสีอ่อนๆ ต่อมา เมื่อมีการ พัฒนาก็กระตุกให้สามารถทอผานากว้างขึ้นในสมัยเจ้าแก้วขวัญ คนจึงหันไป นิยมุ่งชั้นตีนลาด คือ ผ่าชั้นที่ทอได้ตั้งแต่เชิงถึงเอวรวดเดียว โดยไม่มีการเย็บต่อกัน เหมือนที่ผ่านมา

ตัวชิ้น เป็นส่วนที่ต่อจากหัวชิ้นลงมาเวลาสวมใส่ สักส่วนของตัวชิ้น จะอยู่บริเวณตั้งแต่สะโพกบนลงมาถึงหน้าแข้ง ที่ใช้งานปกติทั่วไปตัวชิ้นจะเป็น ผ่าผายทอลายคา หรือลายขวางเย็บตะเข็บเดี่ยว สีของผ่าชั้นจะ ได้จากการย้อมเส้นด้าย ด้วยพืชเป็นสีต่างๆ เช่น แดง ม่วง เหลืองหรือน้ำตาล

ตีนชิ้น คือเชิงผ่าชั้นที่ต่อจากตัวชิ้นอยู่บริเวณด้านล่างสุด โดยมาก จะเป็นสีดำ หรือสีแดงกว้างประมาณหนึ่งคืบ หากออกงานพิธีหรืองานบุญสำคัญ เชิงชิ้นจะถูกทอขึ้นมาอย่างประณีตงดงาม เราจะเรียกชิ้นลักษณะนี้ว่า ชิ้นตีนจก “จก” เป็นเทคนิค การทำลวดลายบนพื้นผาด้วยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษ เข้าไปเป็นช่วงๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผา การทำจกจะใช้ไม้ขมเเมน หรือนิ้วม้อยกหรือจกด้าย เส้นยืนขึ้น แล้วสอดใส่เส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป ตามลักษณะ ของลวดลายหลายๆ วิธีปกผสมทอ

การแต่งกายของสตรีชาวแม่แจ่ม
(งานทำบุญทอดกฐิน วัดกองแขก 2548)

ทรงผมสตรี

ผู้หญิงชาวลันนา จะรวบผมเกล้ามวยไว้เหนือท้ายทอย หรือบริเวณท้ายทอย โดยดึงผมคานหน้าดึงเรียบ สำหรับมวยผมจะเสียบหย่องโลหะ (เข็มเสียบผม) ทำด้วยเส้นโลหะ บิดเป็นเกลียวเล็ก ๆ ตัดโค้งคล้ายตัวยู (U) หย่องนี้อาจจะทำด้วยเงิน ทอง นาก หรือ โลหะอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ใช้

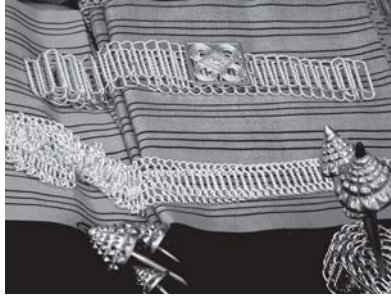
นอกจากนี้พบว่าผู้หญิงบางคนยังนิยมเกล้าผมมวยแบบชักหีบ คือดึงคานหน้าตรงกลางดึงเรียบ แล้วไขว้สอดสองข้างดึงตรงมับ ให้ผมโป่งออกมาเล็กน้อยทั้งสองข้าง

ในลักษณะมวยผมของสตรี ชาวลันนาโดยทั่วๆ ไปจะนิยมใช้หวีสับกวาดเส้นผมจากหน้าผาก เขามาไว้เรียบ แล้วสับเอาไว้ใกล้ๆ มวยผม และตรงมวยผมก็จะเหน็บหย่อง หรือเสียบปิ่น รัดเอาไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้มวยผมนั้นหลุดออกมา หลังจากนั้นเวลาออกนอกบ้านเพื่อไปร่วมงานบุญ ก็จะหาดอกไม้สดมาเสียบ หรือหากมีฐานะหน่อยก็จะเป็นดอกไม้ไหว้ที่ทำจากทองเหลือง

ในเวลาต่อมา ทรงผมแบบใหม่คือ แบบญี่ปุ่น หรือแบบพระราชชายาฯ ก็ได้รับความนิยมกันแพร่หลาย โดยเฉพาะเมื่อมีการแต่งกายในโอกาสพิเศษทรงผมนี้จะเกล้ามวยสูง เหนือท้ายทอยผมตรงท้ายทอยอาจดึงให้ตึงหรือโป่งแล้วแต่ความพอใจของผู้แต่ง ส่วนคานหน้าจะไขว้เหมือนหนูนมคานหน้าไหมองคูดูงตั้งปักปิ่นตรงมวยคานใดคานหนึ่งแล้วเหน็บหวีเขาควย ถ้าเป็นโอกาสพิเศษ หญิงที่มีฐานะดีหรือเจ้านายจะติดช่อดอกไม้เงินหรือทอง ถ้าเป็นหญิงชาวบ้านก็จะติดดอกไม้ เช่น ช่อดอกเอื้อง(กล้วยไม้) หรือร้อยดอกหอมนวล(ลำควน) มะลิ สลิด(ขจร) อย่างใดอย่างหนึ่ง วนรอบมวยเพิ่มเข้าไปอีก ผมทรงดังกล่าวนี้พระราชเจ้าดารารัศมีทรงเป็นผู้นำเข้ามาแพร่หลายในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมื่อคราวเสด็จกลับเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2547

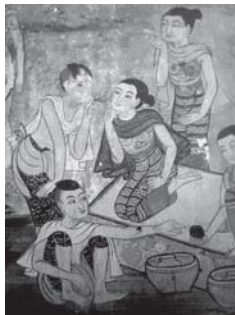
เครื่องประดับ

สำหรับหญิงที่มีฐานะดี นิยมสวมสร้อยคอ ลูกทับ หรือลายดอกหมาก ทำด้วยเงิน ทอง หรือนาก จำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับฐานะ สวมตุ้มหูที่เรียกว่าลันนุหรือทอทางลันนุ(อ่านว่า“ตอตางลันนุ”)ซึ่งหญิงชาวบาน โดยทั่วไปจะใช้ใบลานมวนกลมสอดในรูหู ที่จะไว้ นอกจากนั้นก็อาจใช้แผ่นโลหะ เช่น เงิน ทอง นาก ทองเหลือง มาทำเป็นแผ่นแล้วมวน ในลักษณะเดียวกับใบลาน และอาจจะประดับอัญมณี โดยวิธีฝังเข้ากับโลหะ คล้ายการทำหัวแหวน แล้วปิดครอบ มวนโลหะหรือก้านโลหะ

ที่ปลายก้านมีเกลียว สำหรับผูกยึดเครื่องประดับหู แบบนี้เรียกว่า ละคัต (อ่านว่า “ละกัต”) ส่วนหน้าต้องเป็นเครื่องประดับหูที่มีลักษณะเป็นลาย อย่างดอกประจักษ์มีก้านสำหรับสอดเขาในรูที่จะไว้ นอกจากนี้หญิงชาวล้านนา ยังนิยม สวมกำไลแขนทำด้วยเงิน ทอง เป็นรูปเกลียวหรือรูปแบบอื่นๆ จะสวมแขน มากน้อยแค่ไหนไม่จำกัดขึ้นอยู่กับฐานะ และยังนิยมสวมกำไลข้อเท้า เนื่องในโอกาสพิเศษ เช่น งานขึ้นปีใหม่ งานปอย เป็นต้น

นอกจากลานหูก สร้อยคอ ดอกไม้และปิ่นเสียบผมแล้ว ยังมีเครื่องใช้ อีกชนิดหนึ่งซึ่งในภายหลังได้กลายเป็นเครื่องประดับไปด้วยกัน คือการไขเข็มขัด หรือสายฮ้างแอ หากคนมีฐานะดีก็จะใช้วัสดุที่ทำจาก ทอง เงิน นาค หรือถ้าเป็น ชาวบ้าน ทั่วๆ ก็จะไขเชือกบางหรือไม้ที่เป็น โลหะสะเตนเลด ซึ่งราคาก็จะไม่แพง หาซื้อได้ทั่วไป ในตลาด

เครื่องนุ่งห่มชาย

ในอดีต ชายชาวล้านนาเมื่อเข้าสู่วัยหนุ่ม โดยเฉพาะเชิงใหม่ นิยมการสักขาลาย ซึ่งสักขาขาว จะเป็นการสักตั้งแต่เอวลงมา เสมอเข้าหรือต่ำกว่าเข่าเล็กน้อย ส่วนส้นขาหอม จะเป็นการสักในช่วงเอวถึงกลางขา การสักหมึกคือการสักยันต์ ด้วยหมึกดำ กล่าวกันว่าหญิงสาวจะเมินชายหนุ่ม ที่ปล่อยสะโพกขาว เพราะถือว่า

เป็นคนขี้ลาด สำหรับผ้าถุงของชายจะเป็นผ้าฝ้ายทอมือ เรียกว่า ผ้าตาไก่ คือ
ผ้ายาลด้าสลัขาวซึ่งมีวิธีนุ่งสามแบบคือ

1. การนุ่งแบบปกติจะจับรวบตรงเอวแล้วหนีบตรงกึ่งกลาง มีบางส่วนเหลือ
ปล่อย ห้อยลงมาจากเอว

2. การนุ่งแบบจับรวบหนีบตรงเอว ส่วนขาอีกด้านหนึ่งดึงไปหนีบไว้ด้านหลัง
คล้ายกับนุ่งโจงกระเบน เรียกว่า นุ่งผาดอย

3. การนุ่งผ้าที่มุงความกระชับรัดกุมจนมองเห็นสะโพกทั้งสองข้าง
เผยให้เห็นรอยสักได้ชัดเจนเรียกว่า เกร็ดมาม หรือเก็ดมาม เมื่อต้องการ
ความกระชับกระเจง สะดวกในการต่อสู้ ทำงาน ขุดดิน ทำไร่ ทำนา ขี้ควาย

การนุ่งผ้าทั้ง 3 แบบนี้ ส่วนบนจะเปลือยอก ส่วนเดียวหรือกางเกงที่ในนุ่งนั้น
มีรูปแบบคล้ายกับกางเกงจีนคือตัวโต เป้าหลวม เมื่อตัดเย็บจะเห็นว่ามีแนวตะเข็บ
ถึงห้าแนวจึงเรียกว่าเดี่ยวห้าดูก เดี่ยวนี้จะมีทั้งขาสั้น (ครึ่งหนัแข้ง) ที่เรียกเดี่ยวสะดอ
และชนิดยาวมาถึงข้อเท้าเรียกว่า เดี่ยวยาว เดี่ยวนี้ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายทอมือหรือไม่
ก็เป็นผ้าป้างลิ้นและแพรจีน แต่เจ้านายและผู้มีอันจะกินนั้นบางทีจะนุ่งเดี่ยว
ที่มีเป้ายาวมากๆ เรียกว่า “เดี่ยวโยง” ถึงแม่เสื้อผ้าของเจ้านายจะมีรูปแบบ
เช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วไปก็ตาม แต่ก็มักเลือกสรรวัสดุที่ประณีต มีค่า
ทั้งยังมีโอกาสใส่เสนอในที่ต่อจากต่างประเทศอีกด้วย ส่วนกางเกงแบบสมัยใหม่
เรียกว่า เดี่ยวหลัง (กางเกงยาว)

ในยามอากาศหนาวก็จะใช้ผ้าทุม (“ผ้าตุ้ม”) ปกคลุมร่างกาย ผ้าทุมนี้
เป็นที่นิยมใช้ ทั้งชายและหญิง สีของผ้าจะขอมด้วยสีจากพืช เช่น คราม มะเกลือ
หรือแก่นขนุน เป็นต้น

สำหรับการสวมเสื้อนั้นเริ่มนิยมกันในระยะหลัง ซึ่งพบหลักฐานชัดเจน
ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมซึ่งมีอยู่ 2 แบบคือ

แบบที่ 1 เป็นเสื้อคอกลมแขนสั้นหรือแขนยาวผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก
มีกระเป๋าสองข้าง สีของเสื้อเป็นสีขาวดุนของใยฝ้าย มีบางที่ย้อมคราม
ที่เรียกว่า หม้อหอม

แบบที่ 2 เป็นเสื้อคอกลมผ่าครึ่งอก ติดกระดุมหอยสองเม็ด มีกระเป๋าสอง
หรือไม่มีก็ได้

ประมาณรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชายชาวเชียงใหม่เริ่มนิยม
นุ่งกางเกงแพรจีนสีดำๆ หรือแพรป้างลิ้น และนิยมสวมเสื้อมีสตะกั ที่เป็น

เสื่อตัดเย็บจากผ้ามัดดินหรือผ้าปานซึ่งมีลักษณะเป็นเสื่อคอกกลม ผ่าครึ่งออก
ติดบ่าต่อมหอย คือกระดุมหอยสองเม็ด ผ่าเฉลี่ยระหว่างตัวเสื่อกับแขนเพื่อให้
ใส่ได้สบาย มีกระเป๋าดัดตรงกลางด้านหลัง นอกจากนี้ยังมีเสื่อคอกกลมหรือคอแหลม
ผ่าหน้าตลอดติดกระดุมหอย ใช้วิธีการตัดเย็บเช่นเดียวกับเสื่อมีสสะกิ แต่ที่พิเศษออกไป
คือมีกระเป๋าทิ้งสองข้าง ที่เห็นแปลกออกไปบางคือเจ้านายบางท่านอาจนั่งเดี่ยวไขว้
สวมนกับเสื่อมีสสะกิ หรือเสื่อผ้าไหมสีดำตัดคล้ายเสื่อกุยเฮง ในบรรดาเจ้านายแล้ว
เสื่อผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษ หรือเป็นพิธีการจะนุ่งผ้าไหมโจงกระเบน เสื่อแขนยาวคล้าย
“เสื่อพระราชทาน” มีผ้าไหมคาดเอว ต่อมาความนิยมนุ่งผ้าม่วง สวมเสื่อราชปะแตน
สวมถุงเท้าขาวสีขาว พร้อมด้วยรองเท้าคัทชูสีดำเช่นเดียวกับทางกรุงเทพฯ

สำหรับการคาดเข็มขัดของชาวล้านนานั้น แม้จะไม่ปรากฏรูปแบบที่ชัดเจนว่า
บุรุษจะมีเข็มขัดในลักษณะไหน แต่อาจใช้ผดทองหรือผ้าขาวมาป็นเครื่องรัดแทนเข็มขัด
ถ้าใช้แดงในพิธีการ ก็อาจใช้ผ้าที่มีลักษณะพิเศษออกไป ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในการ
ประดับและการใช้งานไปด้วย ในคัมภีร์โบราณปรากฏภูมิคำวาสยอหรือสายอึ่ง
ที่แปลโดยความว่า หมายถึงสายรัดเอวหรือเข็มขัดสตรี ซึ่งก็มีใบบอกลักษณะให้รู้ได้
ชัดเจน ต่อมาในยุคหลัง เมื่อนิยมใช้เครื่องเงินมากขึ้นจึงพบว่าสตรีนิยมใช้สาย
หรือสายอึ่ง คือ เข็มขัดเงินกว้างประมาณสองนิ้วมีช่วงสี่เหลี่ยมเกาะเกี่ยวต่อกัน
เป็นเปลาะ ๆ ต่อมาจึงเรียกเข็มขัด โดยเรียกทั่วไปว่า สายข้งหรือสายอึ่งอีกด้วย

รองเท้า

เครื่องสวมเท้าของชาวล้านนอาจแยกได้สามลักษณะใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท
คือรองเท้าที่ใช้ในการเดินป่าหรือเดินทาง รองเท้าที่สวมใส่ในบ้าน และรองเท้าที่เป็น
เครื่องประกอบยศ

รองเท้าที่ใช้ในการเดินทางหรือเดินป่าเรียกว่าก๊วนหรือก๊วนดิน มีพื้น ทำด้วย
หนังควายมีสายสำหรับตีประหว่งหัวแม่เท้าและนิ้วชี้ ก๊วนนี้โดยมากไม่มีส่วนหุ้มส้น

รองเท้าเพื่อใช้อย่างลำลอง เรียกเชียงดิน ทำด้วยไม้มีลักษณะพอดีกับฝ่าเท้า
มีปุ่มระหว่างหัวแม่เท้ากับนิ้วชี้ ผู้สวมจะวางเท้าลงบนเชียงดินแล้วใช้นิ้วทั้งสอง
คืบปุ่มนั้น แล้วพาเดิน พื้นนี้ต่อมาอาจใช้สายหนังโยงจากข้างเท้าทั้งสองไปรวมเป็นสายคืบ
อยู่ระหว่างนิ้วเท้าทั้งสอง หรืออาจมีสายสำหรับสอดปลายเท้าไปปรับน้ำหนักก็ได้
ทั้งนี้ รองเท้าลำลองในลักษณะหลังนี้ มักเรียกตามเสียงที่ตั้งกระแทกพื้นว่า คือบเคียบ
(อ่านว่า “กอบแกบ”)

รองเทพาธิบดีศปปรากฏระบุในคัมภีร์ในกลุ่มที่ว่าด้วยเครื่องท้าวหาประการ คือเครื่องราชูปโภคว่าประกอบด้วย กระโจมหัว (มงกุฎ) คาบสรีกัญชัช ไม่เท่าวิชนี และเกบดินทิพย์ซึ่งประการท้ายนี้คือ เกบดินหรือรองเท้าวพิเศษซึ่งกล่าวว่า พญาวีโรหา ในเรื่องพรหมจักษกชาดกและเจ้าจันทมาต ในเรื่องจันทมาตชาดก ต่างก็หาะได้ เพราะอำนาจของรองเท้าวทิพย์ดังกล่าว แต่ทั้งนี้ไม่มีการระบุของวิเศษชนิดนี้ มีลักษณะเป็นประการใด

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการแต่งกายที่ค่อนข้างเด่นชัด และถือว่าเป็นการ ปฏิวัติการแต่งกายของไทยขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง คือ ในช่วงยุคของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 เพราะในสมัยนั้นพระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้เสด็จลงไปรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท พระองค์ได้รับเอาระเบียบตลอดจนธรรมเนียมการแต่งกายในแบบราชสำนักสยาม ขึ้นมาปรับใช้กับเครื่องแต่งกายสตรีชาวล้านนาได้อย่างสวยงาม ในครั้งนั้น ทางราชสำนักได้วางกฎระเบียบการแต่งกายให้ข้าราชการที่เป็นสุภาพบุรุษ สวมเสื้อชั้นใน และเสื้อนอก ผูกเนคไทอย่างฝรั่ง ช่วงล่างให้หุ้มโจงกระเบน สวมรองเท้าวและถุงเท้า อีกทั้งห้ามแต่งกายอันไม่สมควรยามออกนอกบ้าน เช่น ห้ามสตรีเปลือยอก ห้ามเด็กเปลือยกาย ห้ามนุ่งหู้ยกรั้ง ห้ามใส่กางเกงขาสั้น การแต่งกายที่ไม่สมควรมีอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ การนุ่งโจงกระเบน กางเกงขาสั้น เหนือเข่า ไม่สวมเสื้อชั้นนอก และสวมรองเท้าแต่ไม่ใส่ถุงเท้า เมื่อครั้ง พระองค์ได้เสด็จประพาสอินเดีย พระองค์ได้ประยุกต์หรือออกแบบเสื้อสำหรับ ข้าราชการขึ้นมา โดยผู้ที่สวมใส่ไม่ต้องสวมเสื้อชั้นในและผูกเนคไท คือเสื้อราชปะแตน (เสื้อพระราชทาน)

ในส่วนพระราชชายานั้นถึงแม้พระองค์ท่านจะอยู่ภายใต้ ราชสำนักสยาม ในสมัยนั้น แต่พระองค์ก็มีอิสระทั้งธรรมเนียมการแต่งกายในแบบ สตรีชาวล้านนา คือการไว้พระเกศยาวเพื่อสำหรับการเกล้ามวย การนุ่งผ้าซิ่น อย่างสตรีล้านนา ซึ่งในขณะนั้นทางราชสำนักสยามจะนิยมการนุ่งโจงกระเบน และตัดผมสั้น ทรงดอกกระพุ่ม สิ่งที่พระองค์รับเอามาเพื่อประยุกต์ใช้กับ เครื่องแต่งกายในสมัยนั้น ก็คือ การใช้แบบเสื้ออย่างฝรั่งในช่วงยุควิกตอเรีย หรือที่เรียกว่า “เสื้อแขนหมูแฮม” ตัวเสื้อจะมีต้นแขนที่พองเหมือนเสื้อแขนตุ๊กตา และถูกตกแต่งด้วยผาสุกไม้ซันดี ซึ่งนำเข้ามาจากประเทศในแถบยุโรป เมื่อเวลา เสด็จออกงานพระราชพิธีสำคัญจะนิยมสวมสร้อยมุก สร้อยทับทิม และคาดผ้าแถบ แพรสะพาย พร้อมกลัดเข็มกลัดเพชรอีกที

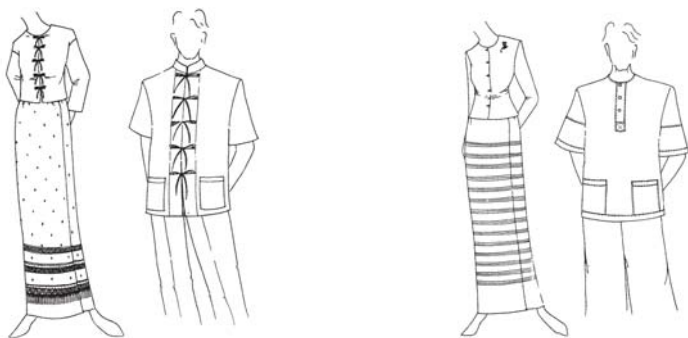
แบบที่ 2 เสื้อคอกลมผ่าครึ่งอก ติดบ่าต่อมหอยสองเม็ด มีกระเป๋าทรงไม่มีก็ได้ ส่วนกางเกงชายจะมีรูปแบบคล้ายกางเกงจีน มีทั้งเดี๋ยวสะดอขาสั้น (ครึ่งหนว้าง) และ เดี๋ยวยาวขาจนถึงข้อเท้า เรียกว่า เดี๋ยวยาว ทั้งสองแบบนี้ ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือ

นอกจากนี้แล้วทางสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ยังได้มีการกำหนดรูปแบบ สำหรับเครื่องแต่งกายบุรุษและสตรีเพื่อใช้ใน โอกาสต่างๆดังนี้

เครื่องแต่งกายพื้นเมืองในวาระโอกาสงานพิธี

ตัวอย่างเครื่องแต่งกายพื้นเมืองในแบบสุภาพ

เห็นได้ว่า รูปแบบของเครื่องแต่งกายชาวไทยในอดีตนั้น มีอยู่หลากหลาย อีกทั้งยังได้กลายมาเป็นแรงบันดาลใจให้กับนักออกแบบเครื่องแต่งกายไทยในปัจจุบันถือว่า สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิทรัพย์ทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้รักษา และสั่งสมจนก่อให้เกิดคุณประโยชน์นานับประการสำหรับลูกหลานได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ตามพลังความสามารถของตนเอง

บรรณานุกรม

- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, บรรณาธิการ. 2536. **ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับ
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย แน่นหนา. 2533. **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว**.
พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปราโมทย์ กักคินรงค์. 2547. **การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นดินจกกับกระบวนการ
รีดพื้นวัฒนธรรม แม่แจ่ม**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, บรรณาธิการ. 2541. **เผยแพร่-ปรากฏ :**
**ทดลองมองร่างกายในศาสนา ปรัชญา การเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ
และมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2550. "พิพิธภัณฑ์ผ้า (Textile Museum)." [ออนไลน์.] แหล่งที่มา:
http://www.thaitextilemuseum.com/Thai/A_2/B_6/C_6/c_6.html (25 เมษายน 2550)
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. 2547. **ครัวหยองของงามแม่ญิงล้านนา**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. 2514.
ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับใบลาน อักษรไทยยวน. กรุงเทพฯ:
สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สิงมะ วรรณสัย, ผู้ปริวรรต. 2522. **โคลงเรื่อง มังทรารบเชียงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

